10. మరణోత్తర సంస్కారము

దిశ ప్రేరణ:- భారతీయ సంస్కృతి మృత్యువుతో జీవితం సమాప్తం కాదని, అనంత జీవన క్రమంలో మృత్యువు కూడ ఒక భాగమే అని ఘోషిస్తుంది. అందువలన సంస్కారాల క్రమంలో జీవి యొక్క ఆ స్థితిని కూడ చేర్చారని తెలియజేస్తోంది. ఒక జన్మను పూర్తి చేసుకొని తరువాతి జీవినం వైపు వెళ్ళేటపుడు సంబంధిత జీవాత్మ రాబోయే జీవితం గతించిన జన్మనుండే సంస్కారవంతంగా వుండాలని అర్థించడం జరుగుతుంది. ఇందు నిమిత్తం చేసే కర్మకాండ లాభం చేసేవారిశ్రద్ధను బట్టి జీవాత్మకు లభిస్తుంది. అందువలననే మరణోత్తర సంస్కారాన్ని శ్రాద్ధ కర్మ అని కూడ అంటారు.

శ్రాద్ధ కర్మ అస్తి విసర్జనం తరువాతి నుండే ప్రారంభమవుతుంది. కొంతమంది నిత్యమూ ప్రాతఃకాలంలో తర్పణ యివ్వడం, సాయంకాలం మృతుడు శరీరాన్ని వదలివేసిన స్థలంలో లేదా రావి చెట్టు క్రింద దీపాన్ని వెలిగించడం చేస్తుంటారు.

మరణోత్తర సంస్కారం అంత్యేష్టి సంస్కారం అయిన తరువాత 13వ రోజున చేస్తారు. దహన క్రియ జరిగిన రోజును కూడ లెక్కించాలి. అక్కడక్కడ 12 వ రోజు చేసే ఆచారం కూడా వున్నది. చాలా ప్రాంతాలలో పదవరోజును శుద్ధి దినంగా జరుపుతారు. ఆరోజు మృతుని దగ్గరి బంధువులు క్షౌర కర్మ చేయించుకుంటారు. ఇంటిని కడగడం శుద్ధి చేయడం జరుగుతుంది. 13 వ రోజున చేసే చోట ఈ కార్యక్రమం అంతా శ్రాద్ధ సంస్కారానికి ముందు చేస్తారు.

అంత్యేష్టికి 13 వ రోజున మరణోత్తర సంస్కారం చేస్తారు. ఇది శోక మోహాల పూర్ణాహుతికి విధిపూర్వక ప్రణాళిక. ఇంటిలో శోక-వియోగ వాతావరణం నెలకొంటుంది. బయటి వారుకూడ శ్రద్ధను ప్రకటించడానికి వస్తుంటారు. ఈ క్రమం 13వ రోజుతో పూర్తవ్వాలి. కనుక శోక వాతావరణాన్ని ఎక్కువ కాలం పొడిగించకుండా తిరిగి కర్తవ్యోన్ముఖులు కావాలి.

మృతుని శరీరం నుండి అశుద్ధమైన కీటకాలు వస్తాయి. అందువలన మృత్యువు తరువాత ఇంటిని శుభ్రం చేయాలి. గోడలకు రంగులు వేయించడం, గదులు కడగడం, ముగ్గులు వేయడం, వస్త్రాలను వేడినీటితో ఉతకడం, వస్తువులు బాగా శుభ్రంగా కడిగించడం, అవసరమైన చోట రంగులు వేయడం లాంటి పనులు చేయించవలసి వుంటుంది. దేనినీ వదిలిపెట్టకుండా శుభ్రం చేయాలి. ఈ కార్యం 10వ రోజునుండి 13వ రోజుకు మధ్య కాలంలో పూర్తి చేయాలి.

13వ రోజు మరణోత్తర సంస్కారం కోసం ఇతర సంస్కారాల వలెనే వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేయాలి. ఇంటి వాకిలిలో యజ్ఞ వేదిక తయారు చేసి పూజ మరియు హవనానికి కావలసిన సామానులు సిద్ధం చేసుకోవాలి. మండపం, అలంకరణ అవసరం లేదు. దహన సంస్కారం చేసిన వ్యక్తే ఈ సంస్కారానికి కూడ ముఖ్యకార్యకర్త, యజమానిగా వుంటాడు. అతడు దివంగత ఆత్మ శాంతికి–సద్గతికి నిర్ధారిత కర్మకాండ చేస్తాడు.

శ్రాద్ధ సంస్కారం మరణం తరువాతనే పితృపక్షంలో లేదా దేహావసాన దినం రోజున శ్రాద్ధ రూపంలో కూడ చేయాలి. జీవాత్మల గతి కోసం పుణ్యతీర్థాలలో కూడ శ్రాద్ధ కర్మ చేసే విధానం వున్నది.

పూర్వ – వ్యవస్థ:– శ్రాద్ధ సంస్కారం కోసం యజ్ఞ దేవుని పూజా సామాగ్రితో పాటు ఈ క్రింది వ్యవస్థను కూడ ఏర్పాటు చేసుకోవాలి.

తర్పణం కోసం లోతు ఎక్కువగా వున్న పళ్ళెము, తాంబూలం పళ్ళెము, ఇత్తడి లేదా స్టీలు గిన్నె మొదలైన వాటిలో ఏది అనుకూలంగా వుంటే అది ఒక పాత్రలో తర్పణం విడిచి, రెండవ పాత్రలో జలం అర్పించాలి. తర్పణ పాత్రలో జలం నింపుతూ వుండడానికి కలశం మొదలయినవి దగ్గర వుంచుకోవాలి. ఇవేకాక దర్భలు, పవిత్రీ, బియ్యం, జొన్నలు, నువ్వులు కొంచెం వుంచుకోవాలి.

పిండదానం కోసం సుమారు ఒక పావుకిలో జొన్నపిండి ముద్ద, జొన్నపిండి దొరకకపోతే గోధుమ పిండిలో జొన్నలు, నువ్వులు కలిపి తయారుచేయవచ్చు. పిండ స్థాపన కోసం విస్తరి లేదా అరిటాకు, పిండదాన సించనం కోసం కొద్దిగా పాలు, పెరుగు, తేనె.

పంచబలి మరియు నైవేద్యం కోసం భోజన పదార్థాలు, సామాన్య భోజన పదార్థాలతో పాటు మినప గారెలు మరియు పెరుగు విశేషంగా తయారుచేయడం పరిపాటి. పంచబలి అర్పించడానికి విస్తరి లేదా అరిటాకు.

పూజా వేదిక మీద చిత్రాలు, కలశం, దీపంతో పాటు యమ ఆవాహనం కోసం కొద్దిగా బియ్యం, పితృ ఆవాహన కోసం కొద్దిగా నువ్వులతో రాశులు పెట్టాలి.

క్రమవ్యవస్థ: శ్రాద్ధ సంస్కారంలో దేవ పూజ మరియు తర్పణంతోపాటు పంచయజ్ఞం చేసే విధానం వున్నది. ఈ పంచయజ్ఞం, బ్రహ్మయజ్ఞం, దేవయజ్ఞం, పితృయజ్ఞం, భూత యజ్ఞం మరియు మనుష్య యజ్ఞం. వీటికి ప్రతీకగా బలివైశ్య దేవ ప్రక్రియను కూడ చేపట్టవచ్చు. అలాగే పితృయజ్ఞం కోసం పిండదానం, భూత యజ్ఞం కోసం పంచబలి, మనుష్య యజ్ఞం కోసం శ్రాద్ధ సంకల్పం మొదలైన వాటి విధానం వున్నది. దేవ యజ్ఞం కోసం సత్ప్రవృత్తి సంవర్ధన దేవదక్షిణా సంకల్పం మరియు బ్రహ్మ యజ్ఞం కోసం గాయత్రీ వినియోగం చేయాలి. అంత్యేష్టి చేసిన వారిని ప్రధాన యజమానిగా కూర్చోపెట్టాలి. విశేష కర్మకాండ అతని చేత చేయించాలి. ఇతర సంబంధీకులను కూడ స్వస్తివాచనం, యజ్ఞాహుతి మొదలైన కార్యాలలో కలుపుకోవడం మంచిది.

ముందు షట్కర్మలు, తరువాత సంకల్పం చేయించాలి. రక్షావిధానం వరకు సామాన్య కార్యక్రమాన్ని పూర్తి చేయాలి. తరువాత విశేష కర్మకాండ ప్రారంభించాలి.

ప్రారంభంలో యమ మరియు పితృ దేవతలను ఆహ్వానించి తర్పణం అర్పించాలి. తరువాత బ్రహ్మయజ్ఞం, దేవయజ్ఞం, పితృయజ్ఞం మరియు మనుష్య యజ్ఞం చేయాలి.

ఈ యజ్ఞాల తరువాత అగ్ని స్థాపన చేయించి గాయత్రీ యజ్ఞం చేయాలి. విశేష ఆహుతులు స్విష్టకృత హోమం, పూర్ణాహుతి, మొదలైన వాటిని సమయ పరిమితిని బట్టి సంక్షిప్తంగాను లేదా విస్తారంగాను చేయవచ్చు.

విసర్జనకు ముందు రెండు పళ్ళెములలో భోజనాన్ని సర్దివుంచాలి. వాటిని దేవతలకు, పితరులకు నైవేద్యంగా అర్పిస్తారు. పితృ నైవేద్య పళ్ళెములో ఎవరైనా గౌరవనీయుడు లేదా వయోవృద్ధుని చేత భోజనం చేయించాలి. దేవ నైవేద్యాన్ని ఏవరైనా కన్యకు పెట్టాలి. విసర్జనం తరువాత పంచబలి భాగాన్ని యథా స్థానానికి పంపే ఏర్పాట్లు చేయాలి. పిండాలను నదిలో విసర్జించే లేదా గోవులకు పెట్టడం పరిపాటి. తరువాత నిర్ణయించిన పరిజనులకు, కన్యలకు, బ్రాహ్మణులు మొదలయిన వారికి భోజనం పెట్టాలి. రాత్రి సంస్కార స్థలంలో దీపం వుంచాలి.

....నామాహం... నామకమృతాత్మనః ప్రేతత్వనివృత్తి ద్వారా అక్షయ్యలోకావాప్తయే స్వకర్తవ్యపాలనపూర్వకం పితృణాద్ ఆనృణ్యార్థం సర్వేషాం పితృణాం శాన్తితుష్టినిమిత్తం పంచయజ్ఞసహితం శ్రాద్ధకర్మ అహం కరిష్యే।

|| యమదేవతా పూజన ||

యముడు మృత్యు దేవత. నియంత్రించే వారిని మరియు సమయాన్ని కూడ యముడు అంటారు. సృష్టిని సరిసమానంగా నియంత్రించడం కోసం మృత్యువు కూడ ఒక అవసరమైన ప్రక్రియ. జీవితాన్ని సమతుల్యంగాను, నియంత్రణలోను వుంచేది కాలం. ఆ కాల పరిమితిని గుర్తుంచుకుంటే జీవితం సమతుల్యంగా, ఒక క్రమ పద్ధతిలో, ప్రగతిశీలంగా చేసుకొనే ప్రేరణ లభిస్తుంది.

క్రియ-భావన: – పూజా వేదికమీద ఒక బియ్యపు రాశిని యమునికి ప్రతిరూపంగా ఉంచి, మంత్రాలతో పూజ చేయాలి. సమయం ఏక్కువగా వుంటే అందరూ కలసి యమ స్తోత్రాన్ని పఠించవచ్చు. స్తుతించడం అంటే వారి గుణాలను స్మరించుకుంటూ, శ్రద్ధను వ్యక్తీకరించడం.

చేతిలోకి యవలు, అక్షతలు, పుష్పాలు తీసుకొని జరా.మృత్యు చక్ర వ్యవస్థను శాసించే తంత్రానికి అధిష్ఠాన దేవతను ఆహ్వానించి, పూజించాలి. యముని అనుశాసనం అందరికీ కల్యాణకారకమగుగాక!

ఓం యమాయ త్వా మఖాయ త్వా సూర్యస్య త్వా తపసే |
దేవస్త్వా సవితా మధ్వానక్తు, పృథివ్యాః స గ్వంగ్ స్పృశస్పాహి|
అర్చిరసి శోచిరసి తపోऽసి || - 37.11

ఓం యమాయ నమః| ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి, తతో నమస్కారం కరోమి ||

|| యమ స్తోత్రం ||

ఓం నియమస్థః స్వయం యశ్చ, కురుతేऽన్యాన్నియంత్రితాన్ |
ప్రహరిణే మర్యాదానాం, శమనాయ తస్మై నమః ||1||
యస్య స్మృత్వా విజానాతి, భంగురత్వం నిజం నరః |
ప్రమాదాలస్యరహితో, బోధకాయ నమోऽస్తుతే ||2||
విధాయ ధూలిశయనం, యేనాహం మానినాం ఖలు|
మహతాం చూర్ణితో గర్వః తస్మైనమోऽన్తకాయ చ ||3||
యస్య ప్రచణ్డదణ్డస్య, విధానేన హి త్రాసితాః |
హాహాకారం ప్రకుర్వన్తి, దుష్టాః తస్మై నమో నమః ||4||
కృపాదృష్టిరనన్తా చ, యస్య సత్కర్మకారిషు |
పురుషేషు నమస్తస్మై, యమాయ పితృస్వామినే ||5||
కర్మణాం ఫలదానం హి, కార్యమేవ యథోచితమ్ |
పక్షపాతో న కస్యాపి, నమో యస్య యమాయ చ ||6||
యస్య దణ్డభయోద్బుద్ధః, దుష్ప్రవృత్తికుకర్మకృత్ |
కృతాన్తాయ నమస్తస్మై, ప్రదత్తే చేతనాం సదా ||7||
ప్రాధాన్యం యేన న్యాయస్య, మహత్త్వం కర్మణాం సదా |
మర్యాదారక్షణం కర్త్రే, నమస్తస్మై యమాయ చ ||8||
న్యాయార్థం యస్య సర్వే తు, గచ్ఛన్తి మరణోత్తరమ్| శుభాశుభం
ఫలం ప్రాప్తుం, నమస్తస్మై యమాయ చ ||9||

సింహాసానాధిరూఢో ऽత, బలవానపి పాపకృత్|
యస్యాగ్రే కమ్నతే త్రాసాత్, తస్మై నమోऽస్తకాయ చ ||10||

|| పితృ ఆవాహన పూజ ||

తరువాత ఈ సంస్కార విశేష కృత్యం ఆరంభించాలి. కలశ వేదిక మీద ఒక చిన్న నువ్వుల రాశి పెట్టి దాని మీద దీపం వుంచాలి. ఈ దీపం చుట్టూ పూలతో అలంకరించాలి. చిన్న చిన్న దీపాలతో కూడ చుట్టూ, ఒక రేఖలాగా అలంకరించవచ్చు. హాజరైన వారందరూ చేతిలో అక్షతలు తీసుకొని మృతాత్మను ఆహ్వానిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి. ప్రధాన దీపం జ్వాలలో ఆత్మ ప్రకాశిస్తున్నట్లు చూడాలి. ఈ ఆవాహన మంత్రం ఓం విశ్వేదేవాస .... సామూహిక మంత్రోచ్చారణ తరువాత అక్షతలను వేదికపై దీపం వద్ద సమర్పించాలి. ఆహ్వానించిన పితృదేవతకు స్వాగతం – గౌరవ సూచికంగా షోడశోపచార పూజ లేదా పంచోపచార పూజ చేయాలి.

ఓం విశ్వేదేవాస ऽ ఆగత, శృణుతా మ ऽ ఇమగ్వంగ్‌హవమ్ |
ఏదం బర్హిర్నిషదత || ఓం విశ్వేదేవాః శృణుతేమ గ్వంగ్
హవం మే, యే అన్తరిక్షే యऽఉప ద్యవిష్ఠ | యే అగ్నిజిహ్వా
ఉత వా యజత్రా, ఆసద్యాస్మిన్బర్హిషి మాదయధ్వమ్ | - 7.34.33.53

ఓం పితృభ్యోనమః| ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి |
(షోడశోపచార పూజ చేయవలయును)

|| తర్పణ ||

దిశ ప్రేరణ: – అవాహన, పూజ నమస్కారం తరువాత తర్పణ ఇవ్వాలి. జలంలో పాలు, జొన్నలు, బియ్యం, చందనం కలిపి తర్పణ ఇవ్వాలి. అందుబాటులో వుంటే గంగాజలం కలపాలి.

తృప్తి కోసం తర్పణ ఇస్తాము. స్వర్గస్థ ఆత్మలు తృప్తి చేందడానికి ఏ పదార్థాలు, ఆహారము, దుస్తులు మొదలయిన వుస్తువులు అవసం లేదు. స్థూల

శరీరం కోసమే భౌతిక వస్తువుల అవసరం వుంటుంది. మరణించిన తరువాత స్థూల శరీరం సమాప్తమై సూక్ష్మ శరీరం మాత్రమే వుంటుంది. సూక్ష్మ శరీరానికి ఆకలి దప్పులు, వేడి. చల్లదనం లాంటి అవసరాలుండవు. రక్త మాంసాలతో నిండిన ఈ శరీరానికి ఉపయోగపడే ఆహారపదార్థాలు, వస్తువులతో తృప్తి చెందదు. సూక్ష్మ శరీరంలో విచారణ, చేతన మరియు వస్తువులతో తృప్తి చెందదు.సూక్ష్మ శరీరంలో విచారణ, చేతన మరియు భావనలకు ప్రాధాన్యత వుంటుంది. కనుక దానిలో ఉత్కృష్ట భావనలతో నిండిన అంతఃకరణము మరియు వాతావరణమే శాంతి దాయకము.

ఈ దృశ్య జగత్తులో స్థూల శరీరధారులు ఇంద్రియ భోగాలు, కామ కోరికలు, ఆకాంక్షలు, అహంకారం మొదలయిన వాటిని తీర్చుకోవడం ద్వారా తృప్తి చెందుతారు. అదే విధంగా పితరుల సూక్ష్మశరీరాలు శుభకర్మలతో ఉత్పన్నమయ్యే సుగంధిత రసాస్వదన చేస్తూ తృప్తిని అనుభవిస్తాయి. శ్రద్ధయే వారి ప్రసన్నతకు కావలసిన ముఖ్యమైన విందు. శ్రద్ధతో నిండిన వాతావరణ సాన్నిధ్యంలోనే పితరులు తమ అశాంతిని తొలగించుకొని ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు. శ్రద్ధయే వారి ఆకలి. దానితోనే వారు తృప్తి చెందుతారు. అందువలన పితరుల ప్రసన్నత కోసం శ్రద్ధ, తర్పణ ఇవ్వడం జరుగుతుంది. ఈ క్రియా విధి విధానం ధనికులు, పేదవారు కూడ చేయదగ్గ అత్యంత సరళమైన, తక్కువ ఖర్చుతో కూడినది.

తర్పణలో ప్రధానంగా జలాన్నే ప్రయోగిస్తాము. దానిని సువాసనగా, పరిపుష్టంగా చేయడానికి జొన్నలు, నువ్వులు, బియ్యం, పాలు లాంటి రెండు మూడు మాంగళిక వస్తువులు కలుపుతారు. మంత్రోచ్చారణతో పాటు దర్భలతో యిచ్చే చిన్నపాటి జొన్నల అంజలితోనే పితరులు తృప్తి చెందుతారు. అయితే ఈ కార్యంతో పాటు అవసరమైన శ్రద్ధ, కృతజ్ఞత, సద్భావన ప్రేమల సమన్వయం తప్పక అవసరం. ఈ భావనలతో శ్రద్ధాంజలి ఇచ్చినట్లయితే తర్పణ ఉద్దేశ్యం నెరవేరుతుంది. పితరులకు అవసరమైన తృప్తి లభిస్తుంది. కాని ఈ విధమైన శ్రద్ధ తర్పణ యిచ్చేవారిలో లేకుండా ఏదో కృత్రిమంగా ఈ నీళ్ళు అటు, ఆ నీళ్ళు ఇటూ పోయడంలా చేస్తే ఎటువంటి ప్రయోజనము ఒనగూడదు. అందువలన

పితృకర్మలు చేసేవారు ఈ చిన్న చిన్న క్రియాకృత్యాలతో పాటు దివంగత ఆత్మల ఉపకారాలను స్మరించుకోవాలి. వారి సద్గుణాలు, సత్కర్మల పట్ల శ్రద్ధను వ్యక్తీకరించాలి. వారి పట్ల కృతజ్ఞత మరియు గౌరవ భావనలు వుండాలి. ఈ జలాంజలిలాంటి సద్భావనలు ఎంత ప్రబలంగా వుంటే పితరులు అంత ఎక్కువగా తృప్తి చెందుతారు.

స్వర్గవాసులయిన పితరుల ఉపకారాలకు కృతజ్ఞతను వ్యక్తీకరించడం, వారు సగంలో వదలివేసిన పారివారిక మరియు సామాజిక బాధ్యతలను పూర్తి చేయడానికి సమర్థంగా పని చేయడం తమ వక్తిత్వాన్ని మంగళమయ పద్ధతిలోకి మార్చడం మరణోత్తర సంస్కారం ముఖ్య ప్రయోజనం. గృహశుద్ధి, సూతక నివృత్తి ఉద్దేశ్యం కూడ దీనిలో వున్నది. దేవావాహనం, యజ్ఞం మొదలయిన కార్యాలు ఈ నిమిత్తమే జరుగుతాయి. కాని తర్పణ కేవలం ఈ పితరునికే కాక, పూర్వకాలములో జీవించి యున్న తండ్రివైపు మూడుతరాలు, తల్లివైపు మూడుతరాల పితరుల తృప్తి కోసం ఉద్దేశించబడినది. అంతేకాకుండా భూమి మీద అవతరించిన మహాపురుషుల ఆత్మలకు కూడా ఈ సందర్భంగా శ్రద్ధను వ్యక్తీకరిస్తూ తమ సద్భావనల ద్వారా తృప్తి కలిగించే ప్రయత్నం జరుగుతుంది.

తర్పణలను ఆరుభాగాలుగా విభజించడం జరుగుతుంది. 1) దేవ తర్పణ 2) ఋషి తర్పణ 3) దివ్య తర్పణ 4) దివ్య పితృ తర్పణ 5) యమ తర్పణ 6) మనుష్య పితృ తర్పణ. ఈ తర్పణలన్నీ క్రింది క్రమంలో చేయాలి.

|| దేవ తర్పణ ||

నిస్వార్థంగా మానవ కళ్యాణం కోసం ప్రయత్నించే ఈశ్వరుని అంశలే దేవశక్తులు. జలం, వాయువు, సూర్యుడు, అగ్ని, చంద్రుడు, విద్యుత్ మరియు అవతారాలుగా వచ్చిన ఈశ్వరుని అంశ ఆత్మలు, విద్య, బుద్ధి, శక్తి, ప్రతిభ, కరుణ, దయ, ప్రసన్నత, పవిత్రత లాంటి మంచి ప్రవృత్తులన్నీ దేవశక్తుల క్రింద వస్తాయి. ఇవి కంటికి కనిపించకపోయినా వీటి ఉపకారం అనంతమైనది. వీటి ఉపకారం లేకపోతే మనుషులు జీవించి ఉండడం అసంభవం. వాటికి కృతజ్ఞతగా దేవ తర్పణాన్ని అర్పిస్తాము.

యజమాని రెండు చేతుల వుంగరపు వేలికి పవిత్రి ధారణ చేయాలి. చేతిలోకి జలం, అక్షతలు తీసుకొని క్రింది మంత్రంతో దేవ ఆవాహనం చేయాలి.

ఓం ఆగచ్ఛన్తు మహాభాగా, విశ్వేదేవా మహాబలాః |

యే తర్పణఽత్ర విహితాః, సావధానా భవన్తు తే |

నీటిలో బియ్యం కలపాలి. దర్భలను తీసుకోవాలి. యజ్ఞోపవీతాన్ని మామూలు స్థితిలో (ఎడమ భుజం పై) వుంచాలి. తర్పణ సమయంలో అంజలిలో జలం నింపి అన్ని వ్రేళ్ళ అగ్రబాగాలతో అర్పించాలి. దీనిని దేవతీర్థ ముద్ర అంటారు. ప్రతి దేవశక్తికి ఒక్కొక్క అంజలి సమర్పించాలి. తూర్పువైపు తిరిగి కూర్చొని ఇవ్వాలి.

ఓం బ్రహ్మాదయో దేవాః ఆగచ్ఛన్తు గృహణన్తు ఏతాన్ జలాఞ్జలీన్ |

ఓం బ్రహ్మా తృప్యతామ్| ఓం విష్ణుస్తృప్యతామ్ |

ఓం రుద్రస్తృప్యతామ్| ఓం ప్రజాపతిస్తృప్యతామ్|

ఓం దేవాస్తృప్యన్తామ్| ఓం ఛన్దాంసి తృప్యన్తామ్|

ఓం వేదాస్తృప్యన్తామ్| ఓం ఋషయస్తృప్యన్తామ్|

ఓం పురాణాచార్యాస్తృప్యన్తామ్| ఓం గన్ధర్వస్తృప్యన్తామ్|

ఓం ఇతరాచార్యాస్తృప్యన్తామ్|

ఓం సంవత్సరః సావయవస్తృప్యతామ్|

ఓం దేవ్యస్తృప్యన్తామ్ | ఓం అప్సరసస్తృప్యన్తామ్ |

ఓం దేవానుగాస్తృప్యన్తామ్| ఓం నాగాస్తృప్యన్తామ్ |

ఓం సాగరాస్తృప్యన్తామ్| ఓం పర్వతాస్తృప్యన్తామ్|

ఓంసరితస్తృప్యన్తామ్| ఓం మనుష్యాస్తృప్యన్తామ్ |

ఓం యక్షాస్తృప్యన్తామ్| ఓం రక్షాంసి తృప్యన్తామ్|

ఓం పిశాచాస్తృప్యన్తామ్ | ఓం సుపర్ణాస్తృప్యన్తామ్

ఓం భూతాని తృప్యన్తామ్| ఓం పశవస్తృప్యన్తామ్|

ఓం వనస్పతయస్తృప్యన్తామ్| ఓం ఓషధయస్తృప్యన్తామ్|

ఓం భూతగ్రామః చతుర్విధస్తృప్యతామ్..

|| ఋషి తర్పణ ||

రెండవ తర్పణ ఋషుల కోసం. వ్యాస, వశిష్ఠ, యజ్ఞవల్క్య, కాత్యాయన, అత్రి, జమదగ్ని, విశ్వామిత్ర, నారద, చరక, సుశ్రుత, పాణిని, దధీచి, మొదలైన ఋషుల పట్ల శ్రద్ధను ఋషి తర్పణ ద్వారా వ్యక్తీకరిస్తాము. ఋషులను కూడ దేవతలలాగానే దేవతీర్థంతో ఒక్కొక్క అంజలి సమర్పించాలి.

ఓం మరీచ్యాది దశఋషయః ఆగచ్ఛన్తు గృహాణన్తు ఏతాన్‌జలాఞ్జలన్ |

ఓం మరీచి స్తృప్యతామ్| **ఓం అత్రిస్తృప్యతామ్|**

ఓం అంగిరాః తృప్యతామ్| **ఓం పులస్త్యస్తృప్యతామ్|**

ఓం పులహాస్తృప్యతామ్| **ఓం క్రతుస్తృప్యతామ్|**

ఓం వసిష్ఠస్తృప్యతామ్| **ఓం ప్రచేతాస్తృప్యతామ్|**

ఓం భృగుస్తృప్యతామ్| **ఓం నారదస్తృప్యతామ్|**

|| దివ్య మనుష్య తర్పణ ||

మూడవ తర్పణ దివ్య మానవుల కోసం జీవితాన్ని పూర్తిగా లోక కల్యాణం కోసం అర్పించకపోయినా తమ స్వజనులను పోషించుకుంటూనే లోక కల్యాణం కోసం అత్యధికంగా త్యాగం. బలిదానం చేసినవారే దేవ మానవులు. రాజా హరిశ్చంద్ర, రంతీ దేవుడు, శిబి, జనకుడు, పాండవులు, శివాజీ, ప్రతాపరుద్రుడు, తిలక్ లాంటి మహాపురుషులు ఈ కోవలోకి వస్తారు. ఉత్తర దిక్కువైపు తిరిగి కూర్చోని దివ్య మానవులకు తర్పణం ఇవ్వాలి. జలంతో జొన్నలు కలపాలి. యజ్ఞోపవీతాన్ని కంఠంలో మాలగా ధరించాలి. దర్భల మధ్య భాగంలో జలాన్ని ఇవ్వాలి. అంజలిలో జలాన్ని నింపి చిటికెన వేలి మూలం మీదగా జలాన్ని వదలాలి. దీనిని ప్రజాప్రత్య తీర్థ ముద్ర అంటారు. ప్రతి సంబోధనతోపాటు రెండుసార్లు అంజలి ఇవ్వాలి.

ఓం సనకాదయః సప్తర్ష్యః ఆగచ్ఛన్తు గృహణన్తు ఏతాన్ జలాఞ్జలీన్|
ఓం సనకస్తృప్యతామ్ ||2|| ఓం సనందనస్తృప్యతామ్ ||2||
ఓం సనాతనస్తృప్యతామ్||2|| ఓం కపిలస్తృప్యతామ్||2||
ఓం ఆసురి స్తృప్యతామ్||2|| ఓం వోఢుస్తృప్యతామ్ ||2||
ఓం పఞ్చశిఖస్తృప్యతామ్||2||

|| దివ్య పితృతర్పణ ||

నాల్గవ తర్పణ దివ్య పితరుల కోసం. లోకసేవ, తపస్సు చేయకపోయినా తమ చరిత్రను ఆదర్శవంతంగా మలచుకొని, అనుకరణ, ఆచారాలు మరియు ప్రతిష్ఠల సంపదను ముందు తరాలవారికి వదలి వెళ్ళిన వారుకూడ మానవులకు వందనీయులే. వారికి కూడ ఋషులు, దివ్య మానవుల తరహాలో శ్రద్ధాపూర్వకంగా తర్పణ ఇవ్వాలి.

దక్షిణాముఖంగా కూర్చోవాలి. ఎడమ మోకాలు మడిచి కూర్చోవాలి. యజ్ఞోపవీతాన్ని కుడుభుజంపై ధారణ చేసి (సామాన్య స్థితికి వ్యతిరేకంగా) దర్భను రెండు పొరలుగా పట్టుకోవాలి. నీటిలో నువ్వులు కలపాలి. అంజలిలో నీళ్ళు తీసుకొని కుడిచేతి బొటనవేలి మీదుగా నీరు విడవాలి. దీనిని పితృతీర్థ ముద్ర అంటారు.

ఓం కన్యవాడాదయో దివ్యపితరః ఆగచ్ఛన్తు గృహణన్తుఏతాన్ జలాఞ్జలీన్| ఓం కవ్యవాడనలస్తృప్యతామ్, ఇదం సతిలం జలం (గంగాజలం వా) తస్మై స్వధా నమః||3|| ఓం సోమస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం (గంగా జలంవా) తస్మై స్వధా నమః||3|| ఓం యమస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం (గంగాజలంవా) తస్మై స్వధా నమః||3|| ఓం అర్యమా తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం (గంగాజలం వా) తస్మై స్వధా నమః||3|| ఓం అగ్నిష్వాత్తాః పితరస్తృప్యన్తామ్||3|| ఇదం సతిలం జలం (గంగా జలం వా) తేభ్యః స్వధా నమః||3|| ఓం సోమపాః పితరస్తృప్యన్తామ్ ఇదం సతిలం జలం (గంగా జలం వా) తేభ్యః స్వధా నమః||3|| ఓం బర్హిషదః పితరస్తృప్యన్తామ్ ఇదం సతిలం జలం (గంగా జలం వా) తేభ్యః స్వధా నమః||3||

|| యమ తర్పణం ||

నియంత్రణ కర్తా శక్తులను యమ అంటారు. జనన మరణ వ్యవస్థను చూసేశక్తిని యముడు అంటారు. మృత్యువును స్మరించుకుంటూ వుండాలి. మరణ సమయంలో పశ్చాత్తాప పడకూడదు. దీనిని దృష్టిలో వుంచుకొని అందుకు అనుగుణంగా గతివిధులను నిర్ధారించుకుంటే యమునికి ప్రసన్నం చేసుకునే విధంగా తర్పణ ఇస్తున్నట్లు భావించవచ్చు. రాజ్య శాసనాన్ని కూడ యమ అనవచ్చు. తమ శాసనాలను బలపర్చుకొని, ఆరోగ్యంగా తయారు చేసుకోవడానికి ప్రతి నాగరికుడు ఆచరించే కర్తవ్య పాలన స్మరణం కూడ యమ తర్పణ ద్వారా జరుగుతుంది. ఇంద్రియ నిగ్రహం కలవారిని, చెడు మార్గంలో వెళ్ళడాన్ని అడ్డుకునే వివేకాన్ని కూడ యమ అనవచ్చు. ఈ వివేకాన్ని అభివృద్ధి పరచుకుంటూ ముందుకు సాగడం వివేకవంతుల కర్తవ్యం. ఈ కర్తవ్యాల స్మృతి యమ తర్పణ ద్వారా జరుగుతుంది. దివ్య పితృ తర్పణం లాగే పితృతీర్థంతో మూడు మూడు తర్పణాలను యములకు కూడ ఇవ్వాలి.

ఓం యమాదిచతుర్ధశదేవాః ఆగచ్ఛన్తు గృహణన్తు ఏతాన్ జలాఞ్జలీన్|

ఓం యమాయ నమః ||3|| **ఓం ధర్మరాజాయ నమః||3||**
ఓం మృత్యవే నమః||3|| **ఓం అన్తకాయ నమః||3||** **ఓం వైవస్వతాయ నమః||3||** **ఓం కలాయ నమః**
ఓం సర్వభూతక్షమామాహా నమః||3||
ఓం ఔదుత్సురాయ నమః||3||
ఓం దధ్నాయ నమః||3|| **ఓం నీలాయ నమః||3||**
ఓం పరమేష్ఠినే నమః||3|| **ఓం వృకోదరాయ నమః||3||**
ఓం చిత్రాయ నమః ||3|| **ఓం చిద్రగుప్తాయ నమః||3||**

తరువాత క్రింది మంత్రాలతో యమదేవతకు నమస్కరించాలి.

ఓం యమాయ ధర్మరాజాయ, మృత్యవే చాన్తకాయ చ |
వైవస్వతాయ కాలాయ, సర్వభూత క్షయాయ చ|
ఔదుమ్బరాయ దధ్నాయ, నీలాయ పరమేష్ఠినే|
వృకోదరాయ చిత్రాయ, చిత్రగుప్తాయ వై నమః |

|| మనుష్య పితృ తర్పణ ||

దీని తరువాత కుటుంబానికి సంబంధించి స్త్రీ, పురుషుల క్రమం వస్తుంది. 1) తండ్రి, తాత, ముత్తాత, నాయనమ్మ, జేజమ్మ (ముత్తాత భార్య) 2) తాత (తల్లి తండ్రి) తల్లి తాత, ముత్తాత, అమ్మమ్మ, అమ్మమ్మ తల్లి, ఆమె తల్లి 3) భార్య, కుమారులు, కుమార్తెలు, పెదనాన్న, పెద్దమ్మ, మేనమామ, మేనత్త , చిన్నమ్మ (తల్లి సోదరి) అక్క చెల్లెళ్ళు, అత్త, మామ గురువు, గురుపత్ని, శిష్యులు, మిత్రులు మొలైనవారు. ఈ మూడు వంశాల వారికి తర్పణ ఇవ్వాలి. ముందు స్వగోత్ర తర్పణ.

.....గోత్రోత్పన్నాః అస్మత్ పితరః ఆగచ్ఛన్తు గృహ్ణన్తు ఏతాన్ జలాఞ్జలీన్| అస్మత్పితా .... (తండ్రి) ... గోత్రం ... వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః||3|| అస్మత్పితామహాః ...... (తాత)...... గోత్రో రుద్రరూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః||3||| అస్మత్ప్రపితామహాః ... (ముత్తాత) ...గోత్రో ఆదిత్యరూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మన్మాతా..... (తల్లి)..... సగోత్రా గాయత్రీరూపా తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం తస్యై స్వధా నమః||3|| అస్మత్పితామహీ (నానమ్మ) ... సగోత్రా సావిత్రీ రూపా తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్యై స్వధా నమః||3|| అస్మత్ప్రపితామహి .... (నానమ్మ తల్లి) ... సగోత్రా లక్ష్మీరూపా తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్యై స్వధా నమః || అస్మత్సాపత్నమాతా ... (సవతి తల్లి).... గోత్రా వసురూపా తృప్యతామ్ సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3||

తరువాత ద్వితీయ గోత్రం మాతామహుడు (తల్లి తండ్రి) మొదలయిన వారికి తర్పణ ఇవ్వాలి. ఇక్కడ కూడ పై విధంగానే క్రింది వాక్యాలను మూడుసార్లు చదివి నువ్వులతో జలాన్ని మూడు మూడు అంజలులు పితృతీర్థ ముద్రతో ఇవ్వాలి.

అస్మన్మాతామహః (తాత) .... (పేరు) .... స గోత్రో వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మత్ప్రమాతామహః (ముత్తాత) .... (పేరు) ... సగోత్రో .. రుద్రరూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మద్వృద్ధప్రమాతామహః (ముత్తాత తండ్రి) .... (పేరు).......స గోత్రో అదిత్యరూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మన్మామాతామహి (అమ్మమ్మ) .... (పేరు) ... సగోత్రా లక్ష్మీరూపాతృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్స్యై స్వధా నమః ||3|| అస్మత్ప్రమాతామహి (అమ్మమ్మ తల్లి) .... (పేరు) ... సగోత్రా రుద్రరూపా తృప్యతామ్ ఇదం సదిలం జలం తస్స్యై స్వధా నమః||3|| అస్మద్వృద్ధప్రమాతామహీ (అమ్మమ్మకు అమ్మమ్మ) ...... (పేరు) ... సగోత్రా ఆదిత్యరూపా తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్స్యై స్వధా నమః ||3||

|| ఇతర తర్పణం ||

ఎవరికి అవసరమో వారికే తర్పణం ఇవ్వాలి.

అస్మత్పత్నీ ..... (పేరు) దేవీ దా... సగోత్రా వసురూపా తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్స్యై స్వధా నమః ||3|| అస్మసుతః (కుమారుడు) .... పేరు ... సగోత్రో....... వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వదా నమః ||3|| అస్మత్కన్యా (కుమార్తె) .... పేరు దేవీదా ..... సగోత్రా వసురూపా తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం తస్స్యై స్వధా నమః||3|| అస్మత్పితృవ్యః (పెదనాన్న, బాబాయి) .... పేరు ..... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై

స్వధా నమః||3|| అస్మన్మాతులః (మేనమామ) .... పేరు ... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మద్భ్రాతా (సోదరుడు) .... (పేరు) ...... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతాం ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః||3|| అస్మత్సాపత్నభ్రాతా (సవతి సోదరుడు) పేరు సగోత్రో ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః||3|| అస్మత్పితృభగినీ (మేనత్త) .... దేవిదా ..... సగోత్రా వసురూపా తృప్యతాం ఇదం సతిలం జలం తస్యై స్వధా నమః||3|| అస్మన్మాతృభగినీ (పిన్ని) ...... (పేరు) ... దేవి దా.. సగోత్రం వసురూపా తృప్యతాం సతిలం జలం తస్యై స్వధా నమః||3|| అస్మదాత్మభగినీ (సోదరి) ..... పేరు దేవీదా ... సగోత్రా వసురూపా తృప్యతాం ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః||3|| అస్మత్సాపత్నభగినీ (సవతి సోదరి) ..... పేరు దేవీదా ... సగోత్రా వసురూపా తృప్యతాం ఇదం సతిలం జలం తస్యై స్వధా నమః||3|| అస్మత్శ్వశురః (మామగారు) .... పేరు........... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మత్శ్వశురపత్నీ (అత్తగారు) .... పేరు దేవీదా.......... సగోత్రా వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్యై స్వధా నమః ||3|| అస్మద్ గురుః .... పేరు ... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః||3|| అస్మద్ ఆచార్యపత్నీ (గురుపత్ని) .... పేరు దేవీదా ... సగోత్రా వసురూపా తృప్యతాం ఇదం సతిలం జలం తస్యై స్వధా నమః||3|| అస్మత్ శిష్యః ... పేరు ... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతాం ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మత్సఖా .... (పేరు) ... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| .... అస్మద్ ఆప్త పురుషః (గౌరవనీయ పురుషులు) ... పేరు ..... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతాం ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3|| అస్మత్ పతిః .... పేరు ...... సగోత్రో వసురూపస్తృప్యతామ్ ఇదం సతిలం జలం తస్మై స్వధా నమః ||3||

కింద్రి మంత్రంతో పై విధంగానే ప్రాణి మాత్రుల తృప్తి కోసం జలం వదలాలి.

ఓం దేవాసురాస్తథా యక్షా, నాగా గన్ధర్వరాక్షసాః |
పిశాచా గుహ్యకాః సిద్ధాః, కూష్మాణ్డాస్తరవః ఖగాః ||
జలేచరా భూనిలయా, వాయ్వాధారశ్చ జన్తవః|
ప్రీతిమేతే ప్రయాన్త్వాశు, మద్దత్తేనామ్బునాఖిలాః||
నరకేషు సమస్తేషు, యాతనాసు చ యే స్థితాః|
తేషామాప్యాయనాయైతద్, దీయతే సలిలం మయా||
యేऽ బాన్ధవాऽబాన్ధవా వా యేऽన్యజన్మని బాన్ధవాః|
తే సర్వే తృప్తిమాయాన్తు, యే చాస్మత్తోయకాంక్షిణః||
ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యంతం, దేవర్షిపితృమానవాః |
తృప్యన్తు పితరః సర్వే, మాతృమాతామహాదయః||
అతీతకులకోటీనాం, సప్తద్వీపనివాసినామ్ |
ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాద్, ఇదమస్తు తిలోదకమ్||
యేऽబాన్ధవా బాన్ధవా వా, యేऽన్యజన్మని బాన్ధవాః|
తే సర్వే తృప్తిమాయాన్తు, మయా దత్తేన వారిణా||

|| వస్త్ర నిష్పీడన ||

శుద్ధ వస్త్రాన్ని నీటిలో తడిపి, బయటకు తెచ్చి మంత్రం చదువుతూ అపసవ్య భావనతో ఎడమ భాగంలో భూమిమీద పిండాలి. (వార్షిక శ్రాద్ధ కర్మలో వస్త్రనిష్పీడనం అవసరం లేదు)

ఓం యే కే చాస్మత్కులే జాతా, అపుత్రా గోత్రిణో మృతాః |
తే గృహ్ణన్తు మయా దత్తం, వస్త్రనిష్పీడనోదకమ్ |

|| భీష్మ తర్పణ ||

చివరిలో భీష్మ తర్పణం ఇవ్వాలి. ఉన్నతమైన ఉద్ధేశ్యాల కోసం తన వంశ వృద్ధిని సైతం నిలిపివేసిన పరమార్థ పరాయణులు, భీష్ముడు వారి ప్రతినిధిగా భావించబడుతున్నారు. అలాంటి అన్నిశ్రేష్టమైన ఆత్మలకు జలదానం ఇవ్వాలి.

ఓం వైయాఘ్రపదగోత్రాయ, సాంకృతిప్రవరాయ చ|
గంగాపుత్రాయ భీష్మాయ, ప్రదాస్యేఽహం తిలోదకమ్ ||
అపుత్రాయ దదామ్యేతత్, సలిలం భీష్మవర్మణే |

|| దేవార్ఘ్య దానం ||

భీష్మ తర్పణం అయిన తరువాత సవ్యంగా తూర్పు వైపు తిరిగి కూర్చోవాలి. క్రింది మంత్రాలతో దేవార్ఘ్య దానం ఇవ్వాలి. అంజలిలో జలం నింపి ప్రతి మంత్రంతోటి జల ధారను వ్రేళ్ళ అగ్రభాగంతో వదలి, నమస్కరించాలి. భావాత్మక శ్రద్ధను ఈ అపరిమిత శక్తులలో హోమం చేస్తూ ఆంతరిక వికాస వ్యవస్థ ఏర్పాటు చేస్తున్నట్లు భావన చేయాలి. ప్రథమ అర్ఘ్యం సృష్టి నిర్మాత బ్రహ్మకు

ఓం బ్రహ్మ జజ్ఞానం ప్రథమం పురస్తాద్, విసీమతః సురుచో
వేనఽఆవః | స బుధ్న్యాఽ ఉపమాఽ అస్య విష్ఠాః, సతశ్చ
యోనిమసతశ్చ వివః || ఓం బ్రహ్మణే నమః || - 13.3

రెండవ అర్ఘ్యం పోషణకర్త విష్ణువుకు

ఓం ఇదం విష్ణుర్విచక్రమే, త్రేధా నిదధే పదమ్|
సమూఢమస్య పాం గ్వంగ్ సురే స్వాహా| ఓం విష్ణవే నమః || - 5.15

మూడవ అర్ఘ్యం అనుశాసనం పరివర్తనాల నియంత శివునికి

ఓం నమస్తే రుద్ర మన్యవఽ, ఉతో తఽ ఇషవే నమః|
బాహుభ్యాముత తే నమః ఓం రుద్రాయ నమః || - 16.1

నాల్గవ అర్ఘ్యం భూమండలం చేతనా కేంద్రం సవితా దేవత సూర్యునికి

ఓం తత్సవితుర్వరేణ్యం, భర్గో దేవస్య ధీమహీ, ధియో యో
నః ప్రచోదయాత్| ఓం సవిత్రే నమః || - 3.35

అయిదవ అర్ఘ్యం ప్రకృతిని సమతుల్యంగా వుంచే దేవ మిత్రులకు

ఓం మిత్రస్య చర్షణీధృతో, ఽవో దేవస్య సానసి| ద్యుమ్నం
చిత్రశ్రవస్తమమ్ || ఓం మిత్రాయ నమః || - 11.62

ఆరవ అర్ఘ్యం తర్పణకు మాధ్యమంగా వుండే వరుణదేవునికి

ఓం ఇమం మే వరుణ శ్రుధీ, హవమద్యా చ మృడ్య |
త్వామవస్యురాచకే| ఓం వరుణాయ నమః | - 21.1

|| నమస్కారం ||

ఇప్పుడు లేచి నిలబడి తూర్పువైపు నుండి దిగ్దేవతలకు వరుసగా నిర్దిష్ట దిక్కులలో నమస్కారం చేయాలి.

'ఓం ఇన్ద్రాయ నమః' ప్రాచ్యై || 'ఓం అగ్నయే నమః ' ఆగ్నేయ్యై| 'ఓం యమాయ నమః' దక్షిణాయై|| 'ఓం నిఋతయే నమః' నైఋత్యై|| 'ఓం వరుణాయ నమః' పశ్చిమాయై|| 'ఓం వాయవే నమః' వాయవ్యై || 'ఓం సోమాయ నమః' ఉదీచ్యై|| 'ఓం ఈశాన్యాయ నమః ' ఐశాన్యై|| 'ఓం బ్రహ్మణే నమః' ఊర్ధ్వాయై || 'ఓం అనన్తాయ నమః' అధరాయై||

దీని తరువాత జలంలో నమస్కారం చెయ్యాలి.

ఓం బ్రహ్మణే నమః | ఓం అగ్నయే నమః| ఓం పృథివ్యై నమః|
ఓం ఓషధిభ్యో నమః| ఓం వాచే నమః| ఓం వాచస్పతయే నమః|
ఓం మహద్భ్యో నమః| ఓం విష్ణవే నమః| ఓం అద్భ్యో నమః|
ఓం అపామ్పతయే నమః| ఓం వరుణాయ నమః|

|| సూర్యోపస్థానము ||

తలను, చేతులను తడపాలి. సూర్యుని వైపు తిరగి అరచేతులు భుజాల మీదుగా సూర్యుని వైపు చూపాలి. సూర్యనారాయణుని ధ్యానిస్తూ మంత్ర పఠనం చేయాలి. చివరిలో నమస్కరించి తలమీద, ముఖం మీద చేత్తో తడుముకోవాలి.

ఓం అదృశ్రమస్య కేతవో, విరశ్మయో జనాం౨ అను | భ్రాజన్తో అగ్నయో యథా| ఉపయామగృహీతోऽసి, సూర్యాయ త్వా భ్రాజాయైష తే, యోనిః సూర్యాయ త్వా భ్రాజాయ| సూర్య భ్రాజిష్ఠ భ్రాజిష్ఠస్త్వం, దేవేష్వషి భ్రాజిష్ఠోऽహం మనుష్యేషు భూయాసమ్||

- 8.40

|| ముఖమార్చన స్వతర్పణ ||

మంత్రంతో పాటు యజమాని ముఖం కడుక్కొని ఆచమనం చేయాలి. నా శరీరంలో వున్న జీవాత్మ తృప్తి కోసం కూడ ప్రయత్నిస్తాను అని భావన చేయాలి.

ఓం సంవర్చసా పయసా సన్తనూభిః, అగన్మహి మనసా స
గ్వంగ్ శివేన| త్వష్టా సుదత్రో విదధాతు రాయః అనుమార్ష్టుఽ
తన్వో యద్విలిష్టమ్| - 2.24

తర్పణం తరువాత పంచ యజ్ఞం కార్యక్రమం ప్రారంభించాలి.

|| బ్రహ్మ యజ్ఞము ||

బ్రహ్మయజ్ఞములో గాయత్రీ వినియోగం వుంటుంది. మరణోత్తర సంస్కారం సందర్భంగా వచ్చిన కుటుంబ సభ్యులు, మిత్రులు అందరూ ఒకేచోట కూర్చోవాలి. మృతాత్మ యొక్క స్నేహాన్ని, ఉపకారాలను స్మరించుకోవాలి. మృతుని ఆత్మకు శాంతి మరియు సద్గతి ప్రాప్తించాలని ఆకాంక్షిస్తూ భావనా పూర్వకంగా అందరూ అయిదు నిమిషాలు గాయత్రీ మంత్ర మానసిక జపం చేయాలి. చివరలో ఈ జప పుణ్యాన్ని మృతాత్మ కల్యాణార్థం అర్పిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి. వీలయితే శుద్ధి రోజునుండి త్రయోదశి వరకు భావనాశీలురైన వారంతా గాయత్రీ మంత్ర లఘు అనుష్ఠానం చేయవచ్చు. బ్రహ్మయజ్ఞాన్ని ఆ అనుష్ఠాన పూర్ణాహుతిగా భావించాలి. సంకల్పం చెప్పాలి.

.... నామాహం .... నామ్నః ప్రేతత్వనివృత్తిద్వారా బ్రహ్మలోకావాప్తయే .... పరిమాణం గాయత్రీ మహామంత్రానుష్ఠానపుణ్యం శ్రద్ధాపూర్వకం అహం సమర్పయిష్యే |

|| దేవ యజ్ఞము ||

దేవ యజ్ఞములో దేవ వృత్తుల పోషణ జరుగుతుంది. దుష్ప్రవృత్తులను త్యజించి, సత్ప్రవృత్తులను అభ్యసించడంతో దేవశక్తులు సంతోషిస్తాయి. దేవవృత్తులు బలోపేతమవుతాయి. శ్రాద్ధ సమయంలో సంస్కారం చేసే ప్రముఖ

వ్యక్తితో పాటు హాజరైన వారందరూ ఈ యజ్ఞములో సాధ్యమైనంతవరకు పాల్గొనాలి. తమ స్వభావంలో వున్న దుష్ప్రవృత్తులను పూర్తిగా గాని లేదా కొంత కాలం వరకు గాని వదలి వేసి, పరమార్థ పూర్వకమైన గతివిధులను పాటించే సంకల్పాన్ని చేయించాలి. ఆ పుణ్యాన్ని మృతాత్మ హితం కోసం అర్పించాలి. సంకల్పం.

.... నామాహం .... నామాకమృతాత్మనః దేవగతిప్రదానార్థం .... దినాని యావత్ మాసపర్యన్తం-వర్షపర్యన్తం .... దుష్ప్రవృత్త్యున్మూలనైః .... సత్ప్రవృత్తిసంధారణైః జాయమానం పుణ్యం మృతాత్మనః సముత్కర్షణాయ శ్రద్ధాపూర్వకం అహం సమర్పయిష్యే |

|| పితృ యజ్ఞం ||

పితృ యజ్ఞం అంతర్గతంగా ఈ యజ్ఞ కృత్యం జరుగుతుంది. ఏ విధంగా తర్పణలో జలం ద్వారా మన శ్రద్ధను వ్యక్తీకరించామో అదే విధంగా హవిష్యాన్నం ద్వారా శ్రద్ధను వ్యక్తీకరించాలి. మరణోత్తర సంస్కారంలో 12 పిండాలను ప్రదానం చేయాలి. జొన్న లేదా గోధుమ పిండిలో నువ్వులు, తేనె, నెయ్యి, పాలు కలిపి సుమారు 50 గ్రాముల ఆటా పిండిని తయారు చేసి ఒక విస్తరిలో వుంచాలి. సంకల్పం తరువాత పిండాలను వుంచడానికి మరో విస్తరిని దగ్గర పెట్టుకోవాలి.

ఆరు తర్పణాలు ఏవరెవరికి అర్పించబడ్డాయో వారిలోని ప్రతి ఒక్కరికి ఒక్కొక్క పిండం అర్పించాలి. ఏడవ పిండం మృతాత్మకోసం, మిగిలిన అయిదు పిండాలు ఈ జన్మలోగాని మరో ఇతర జన్మకు చెందిన బంధువులకు, కులము, వంశం వారందరికోసం అయిదు పిండాలు సమర్పించాలి. ఈ 12 పిండాలను పక్షులకు గాని, ఆవులకు గాని అనుకూలంగా వుండేచోట పెట్టాలి. చేపలకు కూడ పెట్టవచ్చు. పిండం పెట్టడానికి దర్భలను పరుస్తూ ఈ క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పాలి.

ఓం కుశోఽసి కుశ పుత్రోఽసి, బ్రహ్మణా నిర్మితః పురా|
త్వయ్యర్చితేఽర్చితః సోఽస్తు, యస్యాహం నామ కీర్తయే||

|| పిండ సమర్పణ ప్రార్ధనా ||

పిండాలు తయారు చేసి సిద్ధంగా వుంచుకోవాలి. చేతులు జోడించి పిండ సమర్పణ భావనతో క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పాలి.

ఓం ఆబ్రహమణో యే పితృవంశజాతా, మాతుస్తథా
వంశభవా మదీయాః| వంశద్వయే యే మమ దాసభూతా,
భృత్యాస్తథైవాశ్రిత సేవకాశ్చ ||మిత్రాణి శిష్యాః పశవశ్చ వృక్షాః,
దృష్టాశ్చ స్పృష్టాశ్చ కృతోపకారాః| జన్మాంతరే యే మమ
సంగతాశ్చ, తేషాం స్వధా పిణ్డమహం దదామి||

|| పిణ్డదానము ||

పిండాన్ని కుడిచేతిలోకి తీసుకోవాలి. మంత్రంతోపాటు పితృతీర్ధ ముద్రతో ఏ విస్తరి లేదా పళ్ళెములో పెట్టాలో ఆ వరుస క్రమములో స్థాపించాలి.

1. మొదటి పిండం దేవతలకు

ఓం ఉదీరతామవరఉత్పరాస,ऽ ఉన్మధ్యమాః పితరః సోమ్యాసః|
అసుం యऽఈయురవృకా ఋతజ్ఞాః తే నోऽవన్తు పితరో హవేషు|
- 19.49.

2. రెండవ పిండం ఋషులకోసం

ఓం అంగిరసో నః పితరో నవగ్వా, అథర్వాణో భృగవః సోమ్యాసః| తేషాం వయ గ్వంగ్ సుమతౌ యజ్ఞియానామపి భద్రే సౌమనసే స్యామ|| - 19.50

3. మూడవ పిండం దివ్య మానవుల కోసం

ఓం ఆయన్తు నః పితరః సోమ్యాసః, అగ్నిష్వాత్తాః
పథిభిర్దేవయానైః| అస్మిన్యజ్ఞే స్వధయా మదన్తః,
అధిబ్రువన్తు తేऽవన్త్వ స్మాన్ | - 19.58.

4. నాల్గవ పిండం దివ్య పితరులకు

ఓం ఊర్జం వహన్తీరమృతం ఘృతం, పయః కీలాలం పరిస్రుతమ్ |
స్వధాస్థ తర్పయత మే పితౄన్ | - 2.34

5. అయిదవ పిండం యమునికి

ఓం పితృభ్యః స్వధాయిభ్యః స్వధా నమః, పితామహేభ్యః
స్వధాయిభ్యః స్వధా నమః, ప్రపితామహేభ్యః స్వధాయిభ్యః
స్వధా నమః| అక్షన్పితరోऽమీమదన్త పితరోऽతీతృపన్త
పితరః పితరః శున్ధధ్వమ్ || - 19.36

6. ఆరవ పిండం మనుష్య పితరులకు

ఓం యే జేహ పితరో యే చ నేహ, యాంశ్చ విద్మ యాం २
ఉ చ న ప్రవిద్మ| త్వం వేత్థ యతి తే జాతవేదః,
స్వధాభిర్యయజ్ఞ గ్వంగ్ సుకృతం జుషస్వ | - 19.67

7. ఏడవ పిండం మృతాత్మకు

ఓం నమో వః పితరో రసాయ, నమో వః పితరః
శోషాయ, నమో వః పితరో జీవాయ, నమో వః పితరః
స్వధాయై, నమో వః పితరో ఘోరాయ, నమో వః పితరో
మన్యవే, నమో వః పితరః పితరో, నమో వో గృహాన్నః
పితరో, దత్త సతో వః పితరో దేష్మైతద్వః పితరో వాసऽఆధత్త|
- 2.32.

8. ఎనిమిదవ పిండం సంతాన హీనులకి

ఓం పితృవంశే మృతా యే చ, మాతృవంశే తథైవ చ |
గురుశ్వసురబంధూనాం, యే చాన్యే బాన్ధవాః స్మృతాః |
యే మే కులే లుప్తపిణ్డా పుత్రదారవివర్జితాః|
తేషాం పిణ్డో మయా దత్తో, హ్యక్షయ్యముపతిష్ఠతు ||

9. తొమ్మిదవ పిండం (ఉచ్ఛిన్న) కులవంశజులకు

ఓం ఉచ్ఛిన్నకులవంశానాం, యేషాం దాతా కులే నహి |
ధర్మ పిణ్డో మయా దత్తో, హ్యక్షయ్యముపతిష్ఠతు ||

10. పదవ పిండం గర్భస్రావంతో మరణించేవారికి

ఓం విరూపా ఆమగర్భాశ్చ, జ్ఞాతాజ్ఞాతాః కులే మమ|
తేషాం పిణ్డో మయా దత్తో, దత్తో, హ్యక్షయ్యముపతిష్ఠతు||

11. పదకొండవ పిండం అగ్నిలో దగ్ధమైన వారికి

ఓం అగ్నిదగ్ధాశ్చ యే జివా, యే ప్రదగ్ధాః కులే మమ|
భూమౌదత్తేన తృప్యన్తు, ధర్మపిణ్డం దదామ్యహమ్||

12. పన్నెండవ పిండం ఈ జన్మ లేదా ఇతర జన్మలలోని బంధువులకు

ఓం యే బాన్ధవా ऽ బాన్ధవా వా, యే ऽన్య జన్మని బాన్ధవాః|
తేషాం పిణ్డో మయా దత్తో, హ్యక్ష్యయ్యముపతిష్ఠతు||

తీర్థ శ్రాద్ధంలోగాని, పితృపక్షంలోగాని ఒకరి కంటె ఎక్కువ మంది పితరులు శాంతి కోసం పిండాల్ని అర్పించాలంటే, క్రింది వాక్యంలో పితరుల నామ, గోత్రాలు జోడించి కావలసిన సంఖ్యలో పిండాలను దానం చేయవచ్చు.

...... గోత్రస్య అస్మద్ .... సమ్నో, అక్షయతృప్యర్థం ఇదం పిణ్డం తస్మైస్వధా||

పిండ సమర్పణ తరువాత పిండాల మీద క్రమంగా పాలు, పెరుగు, తేనె, సమర్పిస్తూ పితరుల తృప్తి కోసం ప్రార్థన చేయాలి.

1. క్రింది మంత్రం చదువుతూ పిండాల మీద పాలు సమర్పించాలి.

ఓం పయః పృథివ్యాం పయऽఓషధీషు, పయో దివ్యన్తరిక్షే
పయోధాః| పయస్వతీః ప్రదిశః సన్తు మహ్యమ్ | - 18.36

పిండదాత చేత ఈ మంత్రం చెప్పించాలి.

ఓం దుగ్ధమ్| దుగ్ధమ్| దుగ్ధమ్| తృప్యధ్వమ్|
తృప్యధ్వమ్ తృప్యధ్వమ్ ||

2. క్రింది మంత్రంతో పిండాల మీద పెరుగు సమర్పించాలి.

ఓం దధిక్రావ్ణో ऽ అకారిషం, జిష్ణోరశ్వస్య వాజినః సురభి నో ముకాకరత్ప్రణ, ఆయూ గ్వంగ్ షి తారిషత్ || - 23. 32.

పిండదాత చేత క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పించాలి.

ఓం దధి| దది| దధి| తృప్యధ్వమ్| తృప్యధ్వమ్ | తృప్యధ్వమ్ ||

3. క్రింది మంత్రాలతో పిండాల మీద తేనె సమర్పించాలి.

ఓం మధువాతా ऽఋుతాయతే, మధు క్షరన్తి సిన్ధవః|
మాధ్వీర్నః సన్త్వోషధీః | ఓం మధు నక్తముతోషసో,
మధుమత్పార్థివ గ్వంగ్ రజః| మధు ద్యౌరస్తు నః పితా|
ఓం మధుమాన్నో వనస్పతిర్మధుమాం౨ ऽఅస్తు సూర్యః|
మాధ్వీర్గావో భవన్తు నః | - 12.27 .. 29.

పిండదాత చేత ఈ క్రింది మంత్రానిన చెప్పించాలి.

ఓం మధు | మధు | మధు | తృప్యధ్వమ్ | తృప్యధ్వమ్ |
తృప్యధ్వమ్ |

|| భూత యజ్ఞము పంచబలి ||

భూత యజ్ఞం కోసం పంచబలి చెయ్యాలి. అనేక యోనులలో వ్యాపించి వున్న జీవ చేతన తృప్తి కోసం భూత యజ్ఞం చేయబడుతుంది. వేరు వేరు విస్తళ్ళలో గాని లేదా ఒకే విస్తరిలో గాని అయిదు స్థానాలలో భోజన పదార్థాలను ఏర్పాటు చేయాలి. మినప గారెలు, పెరుగు కూద అందులో వుండాలి. అయిదు భోజానాలు ఏర్పాటు చేయాలి. వరుస క్రమంలో మంత్రంతో పాటు ఒక్కొక్క భాగంపై అక్షతలు చల్లుతూ బలిని సమర్పించాలి.

1. గోబలి పవిత్రతకు ప్రతీకమైన గోవు కోసం

ఓం సౌరభేయ్యః సర్వహితాః, పవిత్రాః పుణ్యరాశయః|
ప్రతిగృహణన్తు మే గ్రాసం, గావ స్త్రై లోక్యమాతరః|
ఇదం గోభ్యః ఇదం నమః|

2. కుక్కర్బలి కర్తవ్య నిష్ఠకు ప్రతీకయైన శునకం కోసం

ఓం ద్వౌ శ్వానౌ శ్యామశబలౌ, వైవస్వతకులోద్భవౌ |
తాభ్యామన్నం ప్రదాస్యామి, స్యాతామేతావహింసకౌ||
ఇదం శ్వభ్యాం ఇదం న మమ ||

3. కాకబలి– మాలిన్యాన్ని నివారించే కాకి కోసం

ఓం ఐన్ద్రవారుణవాయవ్యా, యామ్యావై నైఋతాస్తథా |
వాయసాః ప్రతిగృహణన్తు, భూమౌ పిణ్డం మయోజ్ఝితమ్|
ఇదం వాయసేభ్యః ఇదం న మమ |

4. దేవాదిబలి – దేవత్వ సంవర్ధక శక్తులకు

ఓం దేవాః మనుష్యాః పశవో వయాంసి, సిద్ధాః
సయక్షోరగదైత్యసంఘాః| ప్రేతాః పిశాచాస్తరవః సమస్తా,
యే చాన్నమిచ్ఛన్తి మయా ప్రదత్తమ్| ఇదం అన్నం
దేవాదిభ్యః ఇదం న మమ|

5. పిపిలికాదిబలి శ్రమనిష్ఠ మరియు సంఘశక్తికి ప్రతీకయైన చీమలకు

ఓం పిపీలికాః కీటపతంగకాద్యాః, బుభుక్షితాః కర్మనిబన్ధబద్ధాః |
తేషాం హి తృప్త్యర్థమిదం మయాన్నం, తేభ్యో విసృష్టం సుఖినో
భవన్తు | ఇదం అన్నం పిపీలికాదిభ్యః ఇదం న మమ |

తరువాత గోబలి గోవుకు, కుక్కరబలి కుక్కకు, కాకబలి పక్షులకు, దైవబలి కన్యకు మరియు పిపీలికాదిబలి చీమలకు మొదలైన వాటికి తినిపించాలి.

|| మనుష్య యజ్ఞము శ్రాద్ధ సంకల్పము ||

ఇందులో దానం ఇవ్వాలి. దివంగత ఆత్మ తన వారసత్వంగా వదలిన దాని నుంచి సంపాదించలేని పిల్లలకు, స్త్రీలకు కావలసినంతవరకే వుంచుకోవాలి. సంపాదించగలిగిన వారు దానిని స్వీకరించకూడదు. దివంగత ఆత్మ యొక్క ఇతర కృతులు చాలా .వుంటాయి. వాటిని అనేక జన్మలవరకు తీర్చ వలసి వుంటుంది. మరల కొత్త ఋణాన్ని వడ్డీతో సహా తీర్చే బాధ్యత నెత్తికేత్తుకోవడం ఏందుకు?అసమర్ధ స్థితిలో వున్నవారు స్వీకరించడంలో న్యాయం వుంది కాని వయసులో వుండి సంపాదన వుండి వుంటే దానిని తీసుకొని పాపపు సొమ్ము తినేవారు, ఊరకనే వచ్చిన సొమ్మును తినేవారిలో మన పేరు చేర్చుకోవడం ఎందుకు?

పూర్వజులు వదలి వెళ్ళిన ధనంలో కొంత భాగాన్ని శ్రద్ధాంజలిగా వారి ఆత్మకల్యాణం కోసం దానం చేయాలి. ఇదే నిజమైన శ్రాద్ధము. నీటి తర్పణ, పిండదానంతోనే సరిపోదు. అది కేవలం ప్రతీక మాత్రమే. వాస్తవిక శ్రద్ధ పూర్వజుల సంపదను వారి సద్గతి కోసమే సత్కర్మల కోసం దానంగా సమాజానికి తిరిగి ఇచ్చివేయడంలోనే వుంది. తన సంపాదనను మోహం, లోభాలకు లోనై స్వర్గీయ ఆత్మ సదుపయోగం చేసివుండకపోతే ఆ లోపాన్ని అతని వారసులు పూరించాలి.

ప్రాచీన కాలంలో బ్రాహ్మణుల వ్యక్తిత్వం ఒక సమగ్ర సంస్థకు ప్రతిరూపంగా వుండేది. వారికి ఏది ఇచ్చినా అందులో అతి తక్కువ భాగాన్ని తమ పోషణకు తీసుకొని మిగిలిన దానిని సమాజంలో సత్కార్యాలకు ఖర్చు చేసేవారు. నిరంతరం పరమార్ధ ప్రయోజనాలలో లగ్నమై వుండడం వలన ఆ మాత్రం పోషణ కోసం తీసుకోవలసి వచ్చేది. ఈ రోజున అలాంటి బ్రహ్మణులు లేరు. అందువలన వారికి బ్రహ్మ భోజ్యం కూడ పాము వెళ్ళిన బాటను గ్రుడ్డిగా అనుసరించడం లాంటిదే అవుతుంది. మిత్రులు, బంధువులకు మృత్యువు సందర్భంలో భోజనాలు పెట్టడం మూర్ఖత్వం అవుతుంది. అది తినడం కూడ సిగ్గుపడాల్సిన విషయం. కనుక లజ్జాకరమైన మృతక భోజనం విషయంలో

చిక్కుకోకుండా శ్రాద్ధ ధనాన్ని పరమార్థ ప్రయోజనాల కోసం వినియోగించాలి. దీనితో ప్రజలలో సద్జ్ఞానం కలగాలి. వారంతా కళ్యాణకారకమైన సన్మార్గంలో సాగే ప్రేరణ పొందాలి. ఇదే నిజమైన శ్రాద్ధము.

కన్యా భోజనము, దీనులకు, వికలాంగులకు, అనాదలకు కావలసిన వస్తువులను అందజేయడం ఈ ప్రక్రియలో అత్యంత ముఖ్యమైనవి. అందుకోసము మరియు లోకహిత పరమార్థ కార్యాల కోసం ఇచ్చే ధనాన్ని శ్రాద్ధ సంకల్పంతో ప్రకటించాలి.

|| సంకల్పము ||

నామాహం .... నామకమృతాత్మనః శాన్తి - సద్గతి- నిమిత్తం

లోకోపయోగికార్యార్థం ...... పరిమాణే ధనదానస్య

కన్యాభోజనస్య వా శ్రద్ధాపూర్వకం సంకల్పమ్ అహం కరిష్యే ||

సంకల్పం తరువాత క్రింది మంత్రంతో పుష్పాక్షతలు దేవవేదిక మీద సమర్పించాలి.

ఓం ఉశన్తస్త్వా నిథీమహ్యుశన్తః సమిధీమహి| ఉశన్నుశ ఽఆ

వహ పితౄన్హవిషే ఽఅత్తవే || ఓం దక్షిణామారోహ త్రిష్టుప్

త్వాఽవతు బృహత్సామ, పంచదశస్తోమో గ్రీష్మ ఽఋతుః

క్షత్రం ద్రవిణమ్ || - 19.70.10.11

పంజయజ్ఞం పూర్తయిన తరువాత అగ్నిస్థాపన చేయించి గాయత్రి యజ్ఞం చేయాలి. క్రింది మంత్రంతో 3 విశేష ఆహుతులు ఇవ్వాలి.

ఓం సూర్యపుత్రాయ విద్మహే, మహాకాలాయ ధీమహి| తన్నో

యమః ప్రచోదయాత్ స్వాహా | ఇదం యమాయ ఇదం నమమ |

- య.గా|

తరువాత స్విష్టకృతం పూర్ణాహుతి మొలయిన కార్యక్రమాలు పూర్తి చేయాలి. విసర్జనకు ముందు పితరులు మరియు దేవశక్తులకు భోజ్య పదార్థాలను షళ్ళెములో సర్ధి నైవేద్యం అర్పించాలి. మరల క్రమంగా క్షమా ప్రార్థన, పిణ్డ విసర్జన, పితృ విసర్జన మరియు దేవ విసర్జన చేయాలి.

|| విసర్జన ||

పిణ్డ విసర్జన - క్రింది మంత్రంతో పిండాల మీద నీళ్ళు చల్లాలి.

ఓం దేవాగాతువిదోగాతుం, విత్వా గాతుమిత । మనసస్పత ऽ
ఇమం దేవ, యజ్ఞ గ్వంగ్ స్వాహా వాతే ధాః || - 8.21

పితృ విసర్జన - నువ్వులు చల్లుతూ పితరుల విసర్జన చేయాలి.

ఓం యాన్తు పితృగణాః సర్వే, యతః స్థానాదుపాగతాః |
సర్వే తే హృష్ట మనసః, సర్వాన్ కామాన్ దదన్తు మే ||
యే లోకాః దానశీలానాం, యే లోకాః పుణ్యకర్మణామ్ |
సమ్పూర్ణాన్ సర్వభోగైస్తు , తాన్ వ్రజధ్వం సుపష్కలాన్ ||
ఇహాస్మాకం శివం శాన్తిః, ఆయురారోగ్యసమ్పదః వృద్ధిః
సన్తానవర్గస్య, జాయతాముత్తరోత్తరా |

దేవ విసర్జన - చివరలో పుష్పాక్షతలు చల్లుతూ దేవ విసర్జన చేయాలి.

ఓం యాంతు దేవగణాః సర్వే, పూజామాదాయ మామకీమ్ |
ఇష్ట కామ సమృద్ధ్యర్థం, పునరాగమనాయ చ||

★ ★ ★